

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ

Оксана АДАМИК

ВИДАТКИ ОРГАНІВ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ: ЇХНЯ КЛАСИФІКАЦІЯ ВІДПОВІДНО ДО ПЕНСІЙНИХ ПРОГРАМ І ВІДОБРАЖЕННЯ В ОБЛІКУ

Розглянуто проблеми класифікації видатків органів Пенсійного фонду за пенсійними програмами та їх відображення в обліку. Охарактеризовано особливості чинної методики відображення таких операцій в обліку, запропоновано шляхи її вдосконалення.

Одним із найважливіших завдань, які повинна вирішувати держава, є матеріальне забезпечення громадян у старості, в разі постійної втрати працездатності, втрати годувальника. Таке забезпечення здійснюється шляхом призначення виплати їм пенсій. В Україні налічується понад 14 мільйонів пенсіонерів, до яких належать різні категорії громадян, зокрема ті, які досягли пенсійного віку, інвалідів, дітей-інвалідів, осіб, що втратили годувальника, громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, військовослужбовців тощо.

Система пенсійного забезпечення в Україні характеризується значною диференціацією пенсійних виплат. На сучасний момент пенсії і допомоги в Україні встановлюються більш ніж 25-ма законодавчими актами і нормативно-правовими документами.

Численна кількість статей пенсійних виплат потребує відповідних джерел їх фінансування, а це вимагає чіткого узгодження й класифікації доходів і видатків Пенсійного фонду.

Проблема підсилюється відсутністю комплексних наукових праць з проблем організації та методики обліку й контролю виконання бюджету органами Пенсійного фонду. Єдина праця присвячена цій проблематиці видана авторами Зайчук Б.О. та ін. [2], проте вона не розкриває реалій сьогодення у вказаній галузі, а здебільшого характеризує нормативне забезпечення діяльності Пенсійного фонду України.

Мета цієї статті – розкрити засади обліку видатків Пенсійного фонду відповідно до пенсійних програм та формування пропозицій для його вдосконалення.

Видатки пенсійного фонду формують відповідно до пенсійних програм, які фінансуються з різних джерел. Пенсійна програма характеризується цільовим призначенням коштів, а також джерел їх фінансування. Тому усю сукупність видатків Пенсійного фонду відповідно до пенсійних програм можна класифікувати за двома ознаками (рис. 1):

I. Відповідно до джерел їх фінансування:

- видатки, що фінансуються за рахунок коштів Пенсійного фонду;
- видатки, що фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету;
- видатки, що фінансуються за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття (далі – фонд безробіття);
- видатки, що фінансуються за рахунок коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України (далі – фонд страхування від нещасних випадків).

II. За напрямками використання:

- видатки на виплату трудових і соціальних пенсій, доплат та допомоги, а також оплата послуг з їх доставки;
- адміністративно-управлінські видатки: видатки на утримання органів ПФ, провадження персоналізованого обліку, на розрахунково-касове обслуговування, інші видатки;

- відшкодування виплати пенсій особам, звільненим з військової служби та ін.;
- відшкодування виплати пенсій, надбавок і підвищень до пенсій, призначених різними пенсійними програмами;
- відшкодування виплати пенсій, доплат та компенсацій до них громадянам, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС;
- видатки на виплату дострокових пенсій і допомог та оплата послуг з їх доставки;
- видатки на виплату пенсій і допомог за трудовим каліцтвом та оплата послуг з їх доставки.

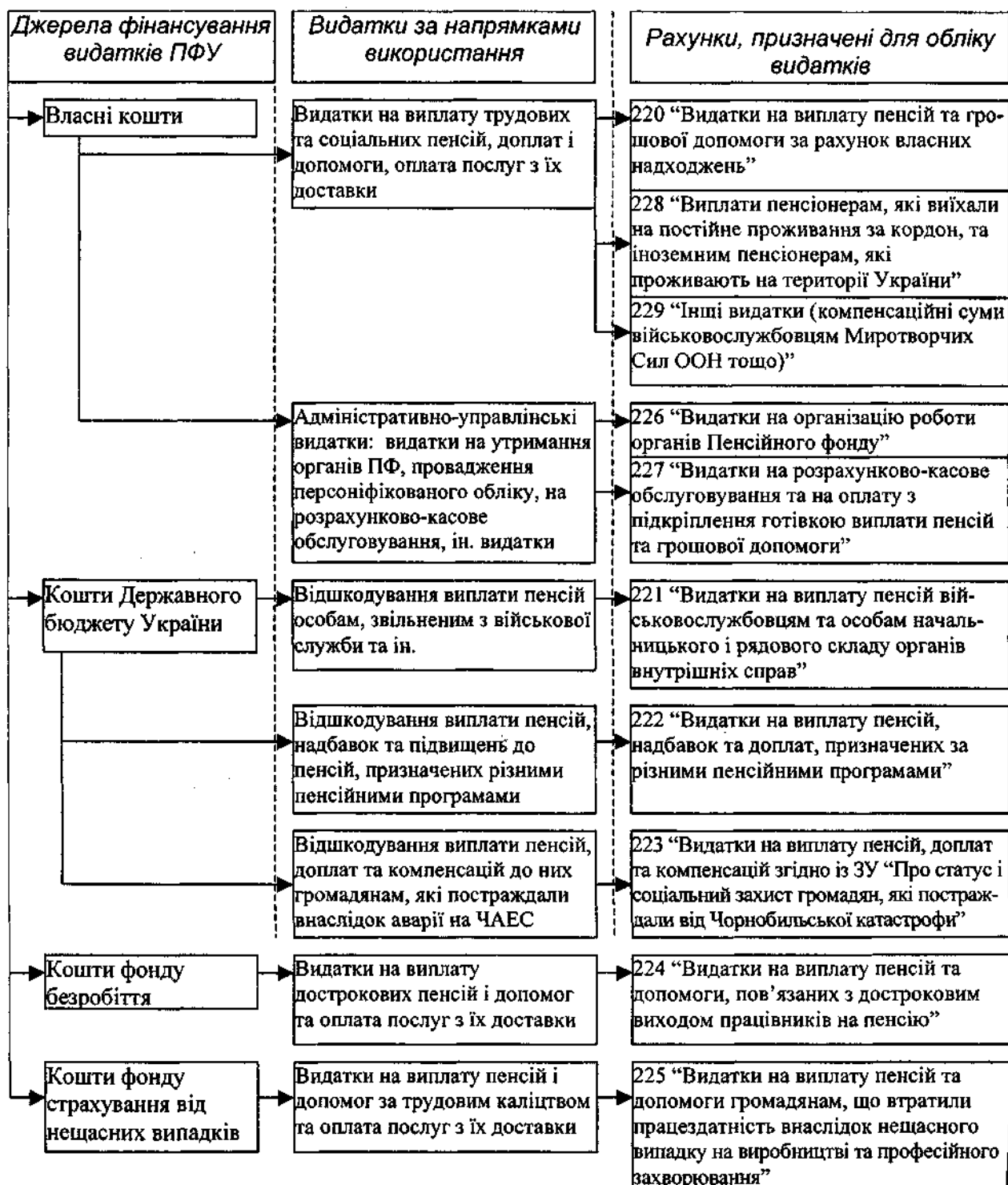

Рис. 1. Класифікація видатків органів Пенсійного фонду за джерелами фінансування і напрямками використання

Для обліку видатків на виплату пенсій та допомоги призначений III-й клас рахунків "Видатки", а саме рахунок 22 "Видатки Пенсійного фонду". Як видно з рис. 1, структура цього рахунку за субрахунками майже повністю відповідає класифікації видатків за напрямками використання. Рахунок активний: за дебетом рахунку здійснюється списання фактичних видатків на виплату пенсій і допомоги на підставі первинних документів, які подають підприємства та установи, що здійснюють виплату пенсій та допомоги; по кредиту – списання заключними оборотами сум виплачених пенсій (рис. 2).

Рахунок 22 "Видатки Пенсійного фонду"		
Сальдо	–	
Списання фактичних видатків на виплату пенсій і допомоги на підставі документів, що засвідчують такий факт		Списання заключними оборотами сум виплачених пенсій
Сальдо	–	

Рис. 2. Загальна схема рахунку 22 "Видатки Пенсійного фонду"

Типова кореспонденція обліку витрат на виплату пенсій і допомоги показана у табл. 1.

Таблиця 1

Типові операції з обліку витрат на виплату пенсій і допомоги

Зміст операції	Дебет	Кредит
1. Профінансовано установи банків та відділень зв'язку для виплати пенсій та допомоги	191	119
2. Списання фактичних видатків на виплату:		
– трудових і соціальних пенсій	220	191
– пенсій військовослужбовцям строкової служби та їхнім сім'ям	221	
– пенсій державним службовцям	222	
– пенсій громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи	223	
– пенсій особам, які достроково вийшли на пенсію	224	
– пенсій громадянам, які втратили працездатність внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання	225	
– пенсій і допомоги особам, які виїхали на постійне місце проживання за кордон, та іноземним пенсіонерам, які проживають на території України	228	
– інших пенсій та допомоги	229	

Рахунок не має початкового та кінцевого сальдо оскільки є регулюючим. На кінець звітного періоду (року) суми за даним рахунком підлягають списанню заключними оборотами, тому, як правило, їх не відображають у Балансі (ф. 1-ПФ).

Кожну зі статей видатків за напрямками використання (окрім адміністративно-управлінських) можна умовно поділити на дві групи:

– видатки на виплату пенсій та допомоги, надбавок до пенсій;

– видатки на оплату послуг з виплати і доставки. Такі видатки складають, як правило, поштові послуги, оскільки банківські установи здійснюють доставку цих сум безкоштовно.

Видатки на оплату послуг з виплати і доставки пенсій фінансуються з того ж джерела, що і сума пенсії, тобто якщо виплачується пенсія за віком, то і витрати на її доставку фінансуються з відповідного джерела та відображаються на тому ж субрахунку. Такий підхід забезпечує прозорість фінансування й обліку вказаних сум.

Особливу увагу необхідно приділити спеціальним пенсіям, призначеним іншими законами [4; 5; 12; 16; 17; 18; 13; 3; 22; 23], які виплачують за різними пенсійними програмами (субрахунок 222 "Видатки на виплату пенсій, надбавок та доплат, призначених за різними пенсійними програмами"). Суму такої пенсії можна умовно поділити на дві частини (рис. 3):

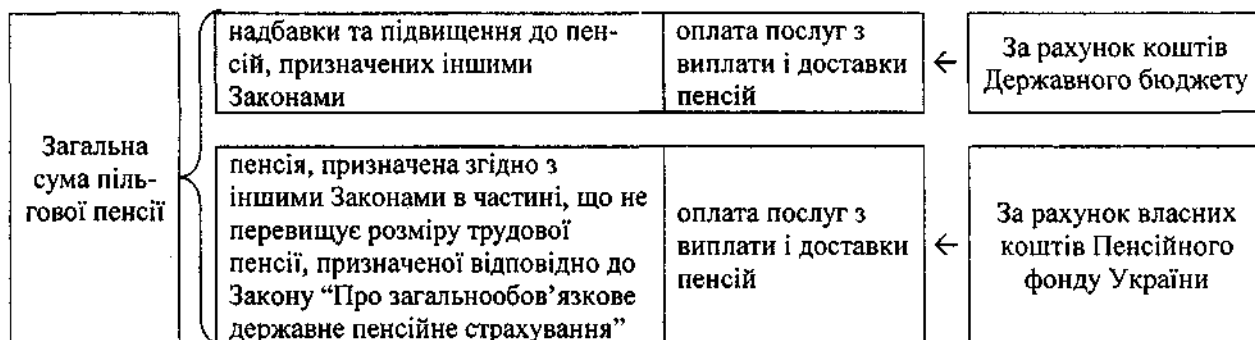

Рис. 3. Джерела виплати пенсій, призначених різними пенсійними програмами

– базова сума пенсії – пенсія, призначена згідно з іншими законами в частині, що не перевищує розміру трудової пенсії, призначеної відповідно до Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" [16]. Вона фінансується за рахунок власних коштів Пенсійного фонду України;

– надбавки та підвищення до пенсій, призначених іншими Законами, що фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету.

Пільгова пенсія у сумі, що перевищує розмір трудової, фінансується з Державного бюджету. Такий підхід забезпечує справедливість розподілу коштів державного пенсійного забезпечення і дозволяє підвищувати розмір трудових і соціальних пенсій пропорційно росту коштів Пенсійного фонду, не відволікаючи їх на пільгові підвищення та надбавки. Окрім того, як видно з рис. 3, витрати на виплату і доставку фінансуються з того ж джерела, що і сума пенсії пропорційно до її розміру.

Загалом необхідно зазначити, що номенклатура витрат Пенсійного фонду за напрямками використання дуже велика. Пенсії, призначені різними законами, значним чином диференціюються, що відображення у структурі рахунку 22 "Видатки Пенсійного фонду". Відтак цей рахунок характеризується громіздкими назвами та нумерацією вкладених субрахунків, що призводить до росту обсягу облікових робіт. Причиною такого стану справ є переобтяження пенсійної системи різноманітними пільгами.

Таким чином, очевидними недоліками обліку видатків органів Пенсійного фонду за напрямками використання є:

1) значна номенклатура пенсійних виплат, а також громіздкі назви і нумерація субрахунків для їх обліку;

2) структура рахунку 22 відображає лише напрямки використання коштів за пенсійними програмами.

З огляду на сказане, ми пропонуємо вдосконалити облік видатків Пенсійного фонду відповідно до пенсійних програм наступним чином:

І. Оскільки затвердження бюджету Пенсійного фонду та формування Звіту про виконання бюджету ПФУ (ф. 2-ПФ) здійснюється у розрізі пенсійних програм, рахунки обліку витрат необхідно диференціювати у розрізі цих же програм, які передбачають відповідні джерела їх фінансування. При цьому, вкладені до них субрахунки відображатимуть напрямками використання витрат. Відповідно до нашої концепції [1], доцільним є наступний порядок класифікації видатків та їх кодування у Плані рахунків (табл. 2).

Таблиця 2

Клас рахунків, що пропонується для впровадження в органах Пенсійного фонду для обліку видатків за напрямками використання

Номер рахунку	Найменування рахунку	Номер субрахунку	Найменування субрахунку
1	2	3	4
Клас 4. Видатки Пенсійного фонду			
40	Видатки на виплату пенсій та грошової допомоги за рахунок власних надходжень	400	Видатки на виплату пенсій, призначені Законом України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування"
		401	Видатки на поліпшення матеріального становища інвалідам війни
		402	Компенсація Пенсійному фонду втрат від застосування платниками фіксованого с/г податку спеціальної ставки по сплаті збору на обов'язкове державне пенсійне страхування
		403	Компенсація несплачених страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування.
		404	Інші видатки за рахунок власних надходжень

Продовження таблиці 2

1	2	3	4
41	Видатки на виплату пенсій, надбавок та доплат, що відшкодовуються з державного та місцевого бюджету	410	Видатки на виплату пенсій військовослужбовцям рядового, сержантського та старшинського складу строкової служби
		411	Видатки на виплату пенсій держ. службовцям
		412	Відшкодування виплати надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами
		413	Видатки на виплату різниці між сумою пенсії, призначеної науковим працівникам держбюджетних підприємств і організацій, та сумою пенсій, обчислених відповідно до інших законодавчих актів
		414	Видатки на виплату пенсій згідно із ЗУ "Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку із закриттям ЧАЕС"
		415	Видатки на виплату різниці між розміром державної соціальної допомоги інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам та розміром пенсії (соціальні пенсії)
		416	Видатки на виплату пенсій працівникам, які були безпосередньо зайняті повний робочий день на підземних роботах та с/г виробництві
42	Видатки на виплату пенсій, доплат та компенсацій згідно із ЗУ "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали від Чорнобильської катастрофи"	417	Інші видатки
		420	Виплати пенсіонерам, віднесеним до категорії I
		421	Виплати пенсіонерам, віднесеним до категорії II, III, IV, та доплати непрацюючим пенсіонерам, які проживають у зонах радіоактивного забруднення
		422	Виплати компенсацій за втрату годувальника та допомогу на поховання
43	Видатки на виплату пенсій та допомоги, що відшкодовуються з інших фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування	423	Інші видатки
		430	Видатки на виплату пенсій, пов'язаних з достроковим виходом працівників на пенсію, згідно із ст.26 ЗУ "Про зайнятість населення"
		431	Видатки на виплату пенсій згідно із ЗУ "Про загальнообов'язкове державне соцстрахування від нещасних випадків на виробництві та профзахворювань"
44	Виплати іншим категоріям одержувачів пенсії та допомоги	440	Виплати пенсіонерам, які виїхали на постійне проживання за кордон
		441	Виплати іноземним пенсіонерам, які проживають на території України
		442	Компенсаційні суми військовослужбовцям миротворчих сил ООН
		443	Інші видатки
45	Видатки на організацію роботи органів ПФ		
46	Видатки на розрахунково-касове обслуговування та оплату з підкріплення готівкою виплати пенсій та грошової допомоги		
47	Інші видатки		

Запропонований нами порядок реформування Плану рахунків загалом [1] та класу, що відповідає видаткам зокрема (див. табл. 2), має наступні переваги:

- 1) кодування має чітку ієрархічну нумерацію рахунків і субрахунків, перші цифри яких відповідають номерам класів: клас @ рахунок @ субрахунок;
- 2) гнучкість нумерації рахунків, що передбачає наявність резервних рахунків/ субрахунків для об'єктів, які можуть з'явитися у майбутньому;
- 3) при групуванні рахунків враховано порядок виконання видаткової частини бюджету органами ПФУ залежно від їх підпорядкованості. Рахунки першого рівня класу 4 відображають напрями витрачання коштів за різними пенсійними програмами і відповідними джерелами їх фінансування, а вкладені до них субрахунки другого рівня – призначення сум пенсій та допомоги за конкретними категоріями пенсіонерів;

4) враховано можливість щорічних змін, що вносяться Законом України про Бюджет Пенсійного фонду.

II. Іншим напрямом удосконалення видатків Пенсійного фонду за пенсійними програмами є введення кодування пенсійних виплат у розрізі законів, що їх призначають аналогічно до класифікації видатків бюджету [21, 20] (табл. 3).

Таблиця 3

Запропонована класифікація пенсійних виплат (у скороченому вигляді)

Код	Стаття пенсійних виплат
1100	Пенсійні виплати згідно із Законом України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування"
1200	Пенсійні виплати згідно із Законом України "Про пенсійне забезпечення"
1300	Пенсійні виплати особам, які працювали в органах державної влади і органах місцевого самоврядування
1400	Пенсійні виплати згідно із Законом України "Про наукову та науково-технічну діяльність"
1500	Пенсійні виплати згідно із Законом України "Про поліпшення матеріального становища інвалідів війни"
1600	Пенсійні виплати згідно із Законом України "Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ"
1700	Пенсійні виплати згідно із Законом України "Про ветеринарну медицину"
1800	Пенсійні виплати згідно із Законом України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали від Чорнобильської катастрофи"
1900	Пенсійні виплати згідно із Законом України "Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з закриттям Чорнобильської атомної електростанції"
2000	Пенсійні виплати згідно із Законом України "Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні"
2100	Пенсійні виплати згідно із Законом України "Про пенсії за особливі заслуги перед Україною"
2200	Пенсійні виплати згідно із Законом України "Про донорство крові та її компонентів"
2300	Пенсійні виплати згідно із Законом України "Про статус гірських населених пунктів"
2400	Пенсійні виплати згідно із Законом України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту"
2500	Пенсійні виплати згідно із Законом України "Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні"
2600	Пенсійні виплати згідно із Законом України "Про соціальний захист дітей війни"
2700	Пенсійні виплати згідно із Законом України "Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни"
2800	Пенсійні виплати згідно із Законом України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності"
2900	Пенсійні виплати згідно із Законом України "Про зайнятість населення"

Коди класифікації пенсійних виплат (далі – ККПВ) необхідно покласти в основу планування видатків, їх синтетичного й аналітичного обліку, звітності Пенсійного фонду. Її застосування надасть прозорість обліку і контролю операцій з коштами пенсійного забезпечення. Класифікація у розрізі законів, а не, скажімо, джерел фінансування, забезпечить її стабільність, оскільки Закон про бюджет може вносити зміни у порядок фінансування певних видів пенсій. Наприклад, виплата надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами, здійснювались з власних джерел Пенсійного фонду, але з 2006 р. фінансується за рахунок державного бюджету.

Результати здійсненого нами дослідження дають підстави для формування наступних висновків і пропозицій:

1. Оскільки затвердження бюджету Пенсійного фонду та формування Звіту про виконання бюджету ПФУ (ф. 2-ПФ) здійснюється у розрізі пенсійних програм, тому і рахунки обліку витрат необхідно диференціювати у розрізі цих же програм, які передбачають відповідні джерела їх фінансування. При цьому вкладені до них субрахунки відображатимуть напрями використання витрат.

2. Очевидною є необхідність удосконалення Плану рахунків обліку коштів пенсійного забезпечення загалом та класу, що відповідає видаткам, зокрема. При цьому необхідно дотримуватись таких вимог:

- чітка ієрархічна нумерація рахунків і субрахунків: клас → рахунок → субрахунок;
- гнучкість нумерації рахунків, що передбачає наявність резервних рахунків/ субрахунків для об'єктів, які можуть з'явитися у майбутньому;

— урахування порядку виконання видаткової частини бюджету органами ПФУ залежно від їх підпорядкованості;

— урахування можливих щорічних змін, які вносить Закон України про бюджет Пенсійного фонду. Внесені нами пропозиції враховують усі вказані вимоги і є доцільними для впровадження в практику шляхом внесення відповідних змін у Інструкцію №11-4.

3. Номенклатура витрат Пенсійного фонду за напрямками використання дуже велика. Пенсії, призначені різними законами, значним чином диференціюються, що призводить до росту обсягу облікових робіт. З метою забезпечення прозорості обліку і контролю операцій з коштами пенсійного забезпечення доцільним є введення кодів класифікації пенсійних виплат (ККПВ) у розрізі законів, згідно з якими призначена пенсія чи допомога. Таке кодування необхідно покласти в основу планування видатків, їх синтетичного й аналітичного обліку, звітності Пенсійного фонду

Література

1. Адамик О. В. Організація обліку виконання бюджету органами Пенсійного фонду України // *Бухгалтерський облік і аудит*. – 2007. – № 5. – С. 36–42.
2. Зайчук Б. О., Зарудний О. Б., Березіна С. Б., Александров В. Т., Недбаєва С. М. Пенсійний фонд України. Організаційно-правові та соціально-економічні засади функціонування. – К.: "АВТ", 2006. – 1056 с.
3. Закон України "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів" від 23 вересня 1997 року N 540/97-ВР.
4. Закон України "Про Державну службу" від 16.12.1993р. №3723-XII.
5. Закон України "Про дипломатичну службу" від 20 вересня 2001 року N 2728-III.
6. Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" від 9 липня 2003 р. № 1058-IV.
7. Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності" від 23 вересня 1999 року N 1105-XIV.
8. Закон України "Про зайнятість населення" від 1 березня 1991 року N 803-XII.
9. Закон України "Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ" від 9 квітня 1992 року N 2262-XII.
10. Закон України "Про пенсійне забезпечення" від 5 листопада 1991 року N 1788-XII.
11. Закон України "Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни" від 16 березня 2004 року N 1603-IV.
12. Закон України "Про прокуратуру" від 5 листопада 1991 року N 1789-XII.
13. Закон України "Про службу в органах місцевого самоврядування" від 7 червня 2001 року N 2493-III.
14. Закон України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" від 22 жовтня 1993 року N 3551-XII.
15. Закон України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали від Чорнобильської катастрофи" від 28 лютого 1991 року N 796-XII.
16. Закон України "Про статус народного депутата" від 17 листопада 1992 року N 2790-XII.
17. Закон України "Про статус суддів" від 15 грудня 1992 року N 2862-XII.
18. Закон України "Про судову експертизу" від 25 лютого 1994 року N 4038-XII.
19. Інструкція по бухгалтерському обліку та звітності в органах Пенсійного фонду України, затверджена постановою правління Пенсійного фонду від 13.12.1994 р. N 11-4.
20. Наказ Державного казначейства України "Про затвердження Роз'яснень щодо застосування класифікації видатків бюджету" від 4.11.2004 р. №194.
21. Наказ Міністерства фінансів України "Про бюджетну класифікацію та її запровадження" від 27.12.2001 р. №604.
22. Митний кодекс України від 11 липня 2002 року N 92-IV.
23. Положення про помічника-консультанта НДУ, затверджене постановою ВРУ від 13.10.95р. № 379.